

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

DƯƠNG THỊ HUYỀN TRANG

**ĐỀN, CHÙA, ĐÌNH Ở HUYỆN ĐÔNG TRIỀU
TỈNH QUẢNG NINH THẾ KỶ XX**

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Mã số: 60.22.03.13

LUẬN VĂN THẠC SĨ NHÂN VĂN

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. ĐÀM THỊ UYÊN

THÁI NGUYÊN 2016

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các số liệu, kết quả nêu trong luận văn này là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả

Dương Thị Huyền Trang

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn tốt nghiệp này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban giám hiệu, khoa sau đại học, Ban chủ nhiệm, quý Thầy, Cô giáo khoa lịch sử trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên và quý Thầy, Cô giáo trực tiếp giảng dạy.

Tác giả xin chân thành cảm ơn: Huyện Ủy huyện Đông Triều, Phòng văn hoá huyện Đông Triều, Ban Tuyên giáo huyện Đông Triều, Chi cục thống kê huyện Đông Triều, Thư viện tỉnh Quảng Ninh, UBND các xã trong huyện đã tạo mọi điều kiện thuận lợi trong suốt thời gian thực hiện luận văn tốt nghiệp.

Đặc biệt, tác giả xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới Cô hướng dẫn: **PGS.TS. Đàm Thị Uyên**, Cô đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Tác giả cảm ơn tập thể lớp cao học K22 chuyên ngành Lịch sử trường ĐHSPT Thái Nguyên đã đóng góp ý kiến trong quá trình học tập và thực hiện luận văn.

Cuối cùng, xin bày tỏ lòng biết ơn đến gia đình, người thân, bạn bè và đồng nghiệp đã giúp đỡ, động viên tác giả để hoàn thành luận văn này.

Tác giả

Dương Thị Huyền Trang

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Danh mục các từ viết tắt	iii
Danh mục các bảng	iv
Danh mục các bảng	v
MỞ ĐẦU	1
1.Lí do chọn đề tài	1
2.Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3.Đối tượng, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu	3
4.Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	4
5.Đóng góp của luận văn	4
6.Cấu trúc của luận văn.....	5
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ HUYỆN ĐÔNG TRIỀU - TỈNH QUẢNG NINH.....	8
1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	8
1.1.1. Vị trí địa lý.....	8
1.1.2. Điều kiện tự nhiên.....	8
1.2. Lịch sử hành chính huyện Đông Triều	10
1.3. Thành phần dân cư.....	12
1.4. Tình hình kinh tế, văn hóa, xã hội	15
1.4.1. Kinh tế.....	15
1.4.2. Văn hóa - xã hội.....	16
1.5. Truyền thống đấu tranh chống giặc ngoại xâm của nhân dân Đông Triều.....	18
Tiểu kết chương 1	24
Chương 2: ĐỀN, CHÙA, ĐÌNH CỦA HUYỆN ĐÔNG TRIỀU THẾ KỶ XX ..	25
2.1. Hệ thống đền, chùa, đình của huyện Đông Triều	25
2.1.1. Số lượng và sự phân bố đền, chùa, đình	25
2.1.2. Niên đại của đền, chùa, đình ở Đông Triều.....	33
2.1.3. Các vị Thần, Phật được thờ cúng trong đền, chùa, đình huyện Đông Triều	38

2.2. Cảnh quan địa lý và kiến trúc của đền, chùa, đình	44
2.2.1. Cảnh quan địa lý	44
2.2.2. Kiến trúc	46
2.3. Tế Tự.....	56
Tiểu kết chương 2	58
Chương 3: GIÁ TRỊ LỊCH SỬ, VĂN HOÁ, XÃ HỘI CỦA ĐỀN, CHÙA, ĐÌNH Ở HUYỆN ĐÔNG TRIỀU.....	60
3.1. Đền, chùa, đình là nơi lưu giữ dấu tích lịch sử.....	60
3.2. Giá trị văn hóa tâm linh	67
3.3. Giá trị du lịch gắn kết cộng đồng xã hội.....	71
3.4 Một số giải pháp về công tác bảo tồn và phát huy các giá trị của di tích đền, chùa, đình ở huyện Đông Triều	77
Tiểu kết chương 3	82
KẾT LUẬN.....	84
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	87
PHỤ LỤC	

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

TNHH	: Trách nhiệm hữu hạn
XD	: Xây dựng
NXB	: Nhà xuất bản

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 1.1: Thành phần dân cư của huyện Đông Triều năm 2008	13
Bảng 2.1: Thống kê các ngôi đền ở Đông Triều.....	28
Bảng 2.2: Hệ thống chùa ở Đông Triều.....	30
Bảng 2.3: Số lượng và sự phân bố đình làng ở Đông Triều	33
Bảng 2.4: Hệ thống đền, và các vị thần được thờ cúng ở huyện Đông Triều	43
Bảng 2.5: Hệ thống đình làng và các vị thần hiện được thờ cúng trong đình	44

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Quảng Ninh có truyền thống văn hóa lâu đời, là cái nôi của nền văn hóa cổ Hạ Long, nơi có thương cảng Vân Đồn, một thương cảng cổ nổi tiếng sầm uất của nước ta trong nhiều thế kỷ. Quảng Ninh còn là vùng đất đã chứng kiến biết bao chiến công hiển hách chống giặc ngoại xâm năm 938 và 1288. Trong kháng chiến chống thực dân Pháp, quân và dân vùng mỏ đứng lên chống lại chế độ thực dân. Cũng từ nơi đây, giai cấp công nhân Việt Nam đã được hình thành và phát triển, góp phần vào công cuộc bảo vệ và xây dựng đất nước.

Là một tỉnh tiếp giáp với vùng đồng bằng Bắc Bộ, nên Quảng Ninh cũng chịu ảnh hưởng của vùng văn hóa Bắc Bộ. Rất nhiều các công trình kiến trúc, đền đài, miếu mạo, chùa chiền được xây dựng trên mảnh đất này, để phục vụ nhu cầu tôn giáo tín ngưỡng của nhân dân, bởi với người Việt Nam nói chung và người Quảng Ninh nói riêng, đền, chùa, đình làng không đơn thuần chỉ là nơi thờ thần, thờ Phật mà còn là nơi thờ những vị thánh trong truyền thuyết dân gian, những Anh hùng trong lịch sử có công với đất nước, với nhân dân như: Thánh Gióng, Đức Thánh Trần Hưng Đạo, Nguyễn Trãi... Vì là nơi chứa đựng những giá trị văn hóa tinh thần nên đền, chùa, đình làng thường là những nơi người dân Việt coi là nơi cầu an, nơi che chở về đời sống tinh thần. Không chỉ là không gian tôn giáo phục vụ các hoạt động thờ cúng, tâm linh, thể hiện lòng hiếu mộ của con người mà đền, chùa, đình làng còn là nơi sinh hoạt cộng đồng, in dấu những hương ước, lệ làng, những thiết chế lâu đời. Vì thế, đã từ lâu chủ đề này đã được các nhà khoa học xã hội đặc biệt quan tâm nghiên cứu, đã khá quen thuộc, và có nhiều công trình nghiên cứu thành công. Tuy nhiên, tìm hiểu về một địa bàn cụ thể như huyện Đông Triều, tỉnh Quảng Ninh từ trước đến nay chưa có công trình nào nghiên cứu một cách có hệ thống.

Mặt khác, với những tình cảm yêu mến đặc biệt đối với quê hương Đông Triều nên tôi quyết định chọn đề tài: *Đền, Chùa, Đình ở huyện Đông Triều, tỉnh Quảng Ninh thế kỷ XX* làm đề tài luận văn thạc sĩ của mình.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ nhiều năm nay các công trình nghiên cứu về văn hóa dân tộc liên tục được xuất bản với cả hai mảng đề tài là văn hóa vật thể và phi vật thể, đặc biệt là các di tích lịch sử, trong đó các ngôi chùa nổi tiếng được nhiều nhà khoa học quan tâm. Vì thế, đã từ lâu: Đền, chùa, đình làng đã trở thành đối tượng nghiên cứu dưới nhiều góc độ văn hóa dân gian, kiến trúc, điêu khắc, tôn giáo, khảo cổ học, dân tộc học, lịch sử học, ... Các giá trị văn hóa nghệ thuật trong các ngôi chùa ở Việt Nam đã được đề cập tới trong các công trình nghiên cứu như:

Cuốn “*Lịch sử kiến trúc Việt Nam*” nhà xuất bản Văn hóa thông tin Hà Nội, xuất bản năm 1962 của tác giả Ngô Huỳnh, tác giả đã đề cập tới đình làng dưới góc độ là một công trình kiến trúc cổ.

Trong cuốn “*Chùa Việt Nam*”, nhà xuất bản Khoa học xã hội Hà Nội, xuất bản năm 1993” tác giả Hà Văn Tấn nghiên cứu toàn cảnh các ngôi chùa Việt Nam trong lịch sử và trong đời sống văn hóa dân tộc cũng như những đặc điểm của Phật giáo và văn hóa tâm linh của dân tộc được thể hiện ở các ngôi chùa Việt Nam. Tác giả đi vào giới thiệu khái quát về 118 ngôi chùa trên khắp mọi miền đất nước qua các thời kỳ. Chùa Quỳnh Lâm của huyện Đông Triều là một trong số những ngôi chùa mà tác giả đã đề cập đến.

Tác giả Trần Lâm Biền với những nghiên cứu tính chất văn hóa, nghệ thuật, kiểu kiến trúc và phong cách tượng Phật giáo tại các ngôi chùa của người Việt từ thời Lý thế kỷ XI, XII đến thế kỷ XIX được mô tả trong cuốn “*Chùa Việt*”, Nhà xuất bản Văn hóa thông tin Hà Nội, xuất bản năm 1996.

Với việc giới thiệu lịch sử, kiến trúc các thành lũy, đền tháp, đình chùa ở Việt Nam từ xưa đến nay tác giả Trần Mạnh Thường đã mô tả trong cuốn “*Đình chùa, lăng tẩm nổi tiếng ở Việt Nam*”, Nhà xuất bản Văn hóa thông tin Hà Nội, xuất bản năm 1999. Ngoài ra cuốn sách còn giới thiệu các công trình kiến trúc cổ được xếp hạng cấp quốc gia trên phạm vi cả nước.

Tiếp đó phải kể đến cuốn “*Đình làng miền Bắc*”, Nhà xuất bản Mỹ thuật Hà Nội năm 2001 của tác giả Lê Thanh Đức, cuốn sách tập trung giới thiệu một cách hệ thống về đình làng Bắc bộ

“*Một số vấn đề làng xã Việt Nam*”, Nhà xuất bản Quốc gia 2009 của tác giả Nguyễn Quang Ngọc khái quát lại một cách phong phú về làng xã Việt Nam cổ truyền với nếp sống linh hoạt cả về vật chất lẫn tinh thần từ đó giúp ta có cái nhìn toàn cảnh về những nét biểu trưng của văn hóa làng xã Việt Nam xưa và nay.

Ngoài ra, còn một số công trình nghiên cứu khoa học về địa bàn huyện Đông Triều nói riêng và về Quảng Ninh nói chung.

Cuốn “*Lịch sử đảng bộ huyện Đông Triều*” tập 1 xuất bản năm 2011, nhà xuất bản Chính trị quốc gia khái quát về điều kiện tự nhiên, xã hội của huyện Đông Triều, truyền thống đấu tranh của nhân dân Đông Triều qua từng thời kỳ lịch sử.

Trong cuốn “*Địa chí Quảng Ninh*” (tập 3), do Ủy ban nhân dân tỉnh Quảng Ninh xuất bản năm 2003 đã khái quát về các ngôi đền, chùa, đình làng cũng như hệ thống hiện vật còn lưu giữ được. Trong cuốn sách này khái quát về một số ngôi đình làng ở Đông Triều như đình Xuân Quang, đình Trạo Hà, đền- chùa Hang Sơn...

Ban quản lý các di tích trọng điểm Quảng Ninh phối hợp với Nhà xuất bản khoa học xã hội đã cho xuất bản (2010) cuốn sách *Di tích Lịch sử - Văn hóa nhà Trần tại Đông Triều*. Cuốn sách đã giới thiệu khái quát một số các di tích đền, chùa, đình làng của huyện Đông Triều, bên cạnh đó một phần nội dung sách còn đề cập đến việc gìn giữ, bảo tồn các di tích cũng như quảng bá nét đẹp di sản văn hóa nhà Trần ở Quảng Ninh nói chung và Đông Triều nói riêng. Các công trình nghiên cứu về đền, chùa, đình trên địa bàn huyện Đông Triều chủ yếu được khai thác dưới góc độ văn hóa du lịch và đơn lẻ ở một số đền, chùa lớn. Tuy nhiên, tìm hiểu về cả một hệ thống đền, chùa, đình thì chưa có một công trình nào nghiên cứu. Song kết quả nghiên cứu của những nhà khoa học đi trước là những ý kiến gợi mở để tác giả hoàn thành đề tài của mình.

3. Đối tượng, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận văn là hệ thống đền, chùa, đình ở huyện Đông Triều, tỉnh Quảng Ninh ở các khía cạnh như niên đại, kiến trúc điêu khắc, cảnh quan địa lý cũng như những vị thần được nhân dân thờ phụng... Từ đó, làm nổi bật lên những giá trị tâm linh cũng như cộng đồng của đền, chùa, đình làng.